

המלכוד הדמוקרטי – נקודות חשובות

המלכוד הדמוקרטי:

כל צורת שלטון מאופיינת בכך שהיסודות המרכיבים אותה הם-הם אשר עלולים לפתוח פתח לחורבנה.

הדברים קלים ומובנים עת עסקינן בצורות ממשל המבוססות על כפייה. אולם דברים אלו נכונים גם באשר לדמוקרטיה. דמוקרטיה המבוססת על חירות ללא גבולות מובחנים עלולה לאבד עצמה לדעת. חירות אינה הפקרות וסובלנות אינה אנרכיה. חובה עלינו להציב גבולות ליסודות הדמוקרטיה. חובה עלינו להכיר בקיום "המלכוד הדמוקרטי". לצד ההערכה לנטייה הליברלית לספק מרחב גדול לחופש ביטוי, עלינו גם להכיר ב"מלכוד הדמוקרטי" ובצורך להגביל את חופש הביטוי. ישנן מספר קטגוריות של ביטויים המוחצנים מהגנת עקרון חירות הביטוי. קטגוריות אלו כוללות דברי השמצה והוצאת דיבה; ביטויי הסתה; מילים לוחמות; ביטויים המסכנים את ביטחון המדינה; פורנוגרפיה קשה העושה שימוש בקטינים ובחיות, ואשר אונסת נשים; פגיעה בזכויות יוצרים; סובידיצה וביטויים מסחריים.

אתיקה בתקשורת:

כיוון שהתקשורת חיה, נושמת ופועלת בחסות הדמוקרטיה, שואבת את כוח חיותה מן הדמוקרטיה, ומסוגלת לשמר את עצמאותה אך ורק הודות לערכי החירות והסובלנות המהווים נדבכי יסוד של הדמוקרטיה, התקשורת חבה לדמוקרטיה חוב שאין לזלזל בו. **אין היא מחויבת להיות ניטרלית** ביחס לתפיסות שונות שחלקן עולות בקנה אחד עם ערכי הדמוקרטיה וחלקן סותרות אותם לחלוטין. ההפך הוא הנכון: עליה לגלות עמדה תקיפה המצדדת בדמוקרטיה בכל פעם שזו מאוימת. על פי אותו רציונל, ונגד הנחת יסוד המצדדת באובייקטיביות של התקשורת, התקשורת אינה חייבת לגלות אובייקטיביות ביחס לתופעות הסותרות ערכים בסיסיים. **אין היא צריכה להיות אובייקטיבית** או ניטרלית ביחס לאלימות, טרור, גזענות, שובניזם, פשיזם, סקסיזם וכל איזם אחר אשר מאיים על החירות והסובלנות המאפשרים את פעילותה של התקשורת. חירות חסרת גבולות תגלוש לאנרכיה ולהפקרות, ובאווירה אשר כזאת הדמוקרטיה תתקשה לתפקד ובסופו של דבר אמצעי התקשורת ימצאו עצמם נפגעים. עדיף כי התקשורת תפקח על עצמה ותבקר את פעולותיה. היה ולא תעשה כן במידת האחריות הנדרשת, הרי אז היא פותחת פתח לכך שהשלטון, באמצעות מוסדות החוק והמשפט, יחדרו למלא את הלקונה שהיא מותירה ובמידה רבה אף יוצרת.

סיקור אירועי טרור

הטרור הוא לא אנושי, הוא אינו רגיש לחיי אדם, הוא אכזרי ושרירותי. נקיטת עמדה אובייקטיבית במובן של ניטרליות מוסרית בכל הנוגע לטרור פירושה בגידה אתית ומוסרית. הטרוריסטים אינם זכאים לפרס עבור האלימות שאותה הם נוקטים. התקשורת אינה צריכה להתייחס אליהם באובייקטיביות. אני סבור כי כל בני האדם באשר הם אנושיים, מתייחסים לפיצוץ מטרות אזרחיות – בין אם המדובר הוא באוטובוסים, רכבות, מטוסים, קניונים או בניינים – כלא מוסרי, שגוי, לא מוצדק ומתועב. השקפה זו הינה נכונה, כלומר, אני מספיק בטוח בעצמי כדי לומר שאני יודע

שהיא נכונה, ושהאנשים שאינם מסכימים עם השקפה זו טועים טעות מרה. יתר על כן, חושבני כי דעתי אינה אך תגובה סובייקטיבית לטבח המתבצע ללא אבחנה שקורבנותיו הם אנשים חפים מפשע, אלא דעה ביחס לאופי המוסרי הממשי שלנו כבני אדם. סבורני כי זהו עניין אובייקטיבי – עניין של האופן בו הדברים מתרחשים – כי הטרור הינו מעשה שגוי ולא מוצדק. היבט משמעותי נוסף ביחס לסיקור של תופעות מעין אלה, קשור למושג האחריות. על כתבי התקשורת מוטלת החובה לחשוב על תוצאות החלטותיהם. התייחסות לממשלות דמוקרטיות מצד אחד, ולטרוריסטים מנגד, כשווים מבחינה מוסרית, ונטייתם של חלק מן העיתונאים להאדיר פעולות טרור, פוגעים בכוחה של הדמוקרטיה, ומשרתים את כוחות ההרס. עיתונאים אחראים מבינים כי הטרור המודרני יונק חלק משמעותי מכוח השפעתו מאופן הסיקור התקשורתי. מובן שאינני מציע שהתקשורת תימנע מדיווח על אודות אירועי טרור אולם עליה לנהוג באופן פרופורציונלי, לא סנסציוני, וכך לשתף פעולה ולהתייעץ עם בכירים בממשל ומומחים לנושא טרור. אני גם קורא לתקשורת לגנות מפורשות אירועי טרור. הגינוי יכול להיות בצורה של מאמר מערכת המתייחס לאירוע הטרור המסוקר או בהזמנת של איש רוח, מומחה לתקשורת או גורם סמכותי אחר (op ed) מאמר דעה אשר יסביר כיצד עושה הטרוריסט שימוש ציני בתקשורת על מנת לקדם את מטרותיו המרושעות.

פגיעה ברגשות

ביטויים מסוימים בנסיבות מסוימות עלולים לפגוע לא פחות מהיזקים פיזיים. פגיעה בלתי הפיכה במערכת הנפשית של אדם המביאה אותו למצב של הלם ופלצות, זעזוע עמוק או דכדוך מתמיד הינה הרסנית יותר לחייו של אדם (shock), מעקירת יד או רגל או פגיעה בלתי הפיכה באחת מכליותיו. אדם יכול לחיות ללא אחת מגפיו או כליותיו אך עלול לאבד טעם בחיים אם יחוש כי אין באפשרותו להראות פניו בציבור. כפי שהחוק מכיר כי פגיעה בכבוד האדם עלולה להיות הרסנית משום שעלולה היא להביא את הנפגע לכדי אובדן הרצון לחיות, כך על החוק להכיר כי פגיעה ברגשות עלולה להיות הרסנית ובלתי הפיכה. במקרים קיצוניים עלולה היא להביא את הנפגע לכדי אובדן צלם אנוש. לפיכך אל לנו להתחמק מדיון בטיעון הפגיעה ברגשות אלא לגלות מאמץ יתר על מנת לקבוע קריטריונים להגבלה.

עוצמת הפגיעה ונסיבותיה – יש לאסור רק את אותם ביטויים אשר עלולים לגרום ליחיד או לקבוצת המטרה פגיעה קשה, ממשית ועמוקה, עד כדי ערעור המבנה הנפשי של הנפגעים.

אם ניתן להימנע מחשיפה לפגיעה במחיר מינימלי הכרוך בחוסר נוחות מסוים הרי שיש להגן על הביטוי הבעייתי. אולם אם עסקינן בביטוי אשר ממנו קבוצת המטרה אינה יכולה להתחמק אזי יש מקום לסברה כי הביטוי הבעייתי יוחצן מהגנת עקרון חירות הביטוי ועל הדמוקרטיה החובה להגבילו. כך לדוגמה, יש לאסור פרסום מודעות בלתי צנועות על גבי לוחות המודעות בבני ברק ובמאה שערים.

דיבור מסית

אין להשתמש בחופש הביטוי בכדי לאפשר השמעת ביטויי הסתה. כללי המשחק העיקריים שצריכים להיות מקובלים על הכל הם שניים: כיבוד הזולת ואי-פגיעה בזולת. אין לסבול ביטויי הסתה המכשירים ומקדמים פגיעה פיזית מוחשית באדם או בקבוצה. ההבדל הבסיסי בין **הסתה/ הבעת דעה** (advocacy) לבין **הטפה** (incitement) הוא שדברי ההסתה נועדו להמריץ את

אלו אשר אליהם הם מכוונים לבצע לאלתר או בתוך פרק זמן קצר פעילות מזיקה כלשהי, ולא רק לגרום למאזינים להאמין בדבר מה, והדברים נאמרים בנסיבות שבהן הם אכן עלולים לגרום לפעולה מזיקה. הסתה היא ביטוי-פעולה הקרוב מאוד באופיו לפעולה (speech-act), בעוד שעקרון חופש הביטוי מגן על ביטויי הטפה, אין הוא כולל הגנה על דברי הסתה. ייחודם של מקרי הסתה הוא בכך, שהסבירות לסכנה מיידית היא גבוהה, ואין או כמעט ואין בנמצא הזדמנות לנהל דיון פתוח ואפקטיבי אשר עשוי להפחית את השפעת הדברים.

אינטרנט – תרופות

הטכנולוגיה החדשה מאתגרת גבולות ומרחיבה את טווח הסובלנות. האוקיינוס הנרחב של מידע, מחשבה, אידיאולוגיות ותעמולה מקדם את יכולתנו לרכוש ידע, מעורר, מפתח, מקרב לבבות, אינו מכיר בגבולות גאוגרפיים, מגשר על פני תרבויות ומקדם הבנה בין עמים, לאומים ודתות שונים. האינטרנט כולל את מיטב המין האנושי ולצערנו גם משקף את הצדדים הפחות טובים של המין האנושי. החל מפורנוגרפיה, רשתות פדופילים, אתרי שיטנה וגזענות, סייבר-טרור עידוד למעשי פשע ואימים ועוד. לאינטרנט אין גבולות גאוגרפיים אך מתוך מודעות ל"מלכוד הדמוקרטי" בהחלט יש להציב לו סייגים. הסייגים שונים ממדינה למדינה, מתרבות לתרבות. האינטרנט הוא בינלאומי באופיו ויש צורך בשיתוף פעולה בינלאומי על מנת להאבק בתכנים הבעייתיים שבו. יהא זה חסר משמעות לסגור אתר במקום אחד, עת אתר ראוי יכול להיות מוקם בו ביום בארץ אחרת.

הפתרונות הרווחים הם הסדרה עצמית באמצעות ספקי האינטרנט וסינון באמצעות פילטרים. אולם גם פתרונות אלו רחוקים מלהיות מושלמים. קיים צורך להשקיע יותר משאבים בחינוך הנוער על מנת שידע ויכיר את התופעות השונות בהן הוא נתקל במהלך הגלישה באינטרנט. כמו כן יש צורך בשיתוף פעולה בין כל הגורמים השונים: סוכנויות ממשל, עמותות ציבוריות וספקי אינטרנט שיחדיו ימצאו את הדרכים הנאותות לפיקוח על האינטרנט והסדרת תכניו.

לבסוף ברצוני להציע את ההצעה הבאה: יצירת דפדפן אלטרנטיבי, שייקרא קלינט (CleaNet) – הרשת הנקייה (או דפדפן־קי). בעוד מטרת דפדפן ה-Explorer היא יצירת דרך ראשית בה רעיונות מתחרים זה בזה בשוק הרעיונות, ללא הפרעה, הרי הרציונאל שינחה את ה-CleaNet הוא אחריות חברתית. כך, ה-CleaNet יהיה חופשי מתכנים מזיקים ופוגענים. ספק הדפדפן, ינטר את התוכן הנכנס ל-CleaNet ויונע משיקולים מוסריים כגון דאגה לילדינו, ודאגה לחברה בה אנו חיים. בשונה מן האקספלורר הנייטרלי בין תפיסות הטוב השונות, גם אם הן רעות ומשטינות במוצהר, התכנים ב-CleaNet יהיו סובייקטיביים ומותאמים להעדפותינו האישיות. ה-CleaNet יספק מידע ויגדיל את הידע שלנו בדרך של אחריות חברתית. חשוב כי תתקיים שקיפות מלאה באשר לדרך קבלת ההחלטות, מה ייכנס לדפדפן, ומה ישאר מחוצה לו כך שכל אדם וארגון יוכל להחליט האם הרציונאל, דרך החשיבה והיישום של CleaNet מתאים לו. שני הדפדפנים יהיו זמינים לציבור. כל אדם, משפחה וארגון יבחרו האם ברצונם להפוך את שני הדפדפנים לזמינים במחשביהם או שמא רק אחד מהם.